

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะจากการศึกษา

“การศึกษาอัตลักษณ์และการปรับปรนทางวัฒนธรรมชุมชนชายแดนภายใต้ปรากฏการณ์การสลายเส้นแบ่งเดิมและการลากเส้นแบ่งใหม่สู่ประชาคมอาเซียนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ราชอาณาจักรไทย และ แขวงท่าซี้เหล็ก รัฐฉาน สหภาพเมียนมา” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่จากระบบองค์รวมทางวัฒนธรรม ในลักษณะการปรับเปลี่ยนภายใต้ปรากฏการณ์การสลายเส้นแบ่งเดิมและการเกิดเส้นแบ่งใหม่เกิดขึ้นในภูมิภาคอย่างรวดเร็ว (๒) เพื่อศึกษาการปรับปรนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ท่ามกลางปรากฏการณ์การสลายเส้นแบ่งเดิมและการเกิด เส้นแบ่งใหม่สู่ประชาคมอาเซียนและ (๓) เพื่อตีความภาวะสังคม-วัฒนธรรม (A Socio-cultural condition) ในสภาพการณ์โลกไร้พรมแดน ก้าวข้ามขอบเขตรัฐชาติ สู่ปรากฏการณ์ข้ามวัฒนธรรม (Transcultural) และปรากฏการณ์ข้ามชาติ (Transnational) เช่นปัจจุบันผ่านอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ ๆ โดยมีพื้นที่ศึกษาคือ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ราชอาณาจักรไทย ได้แก่ ตำบลแม่สาย ประกอบด้วยบ้านเกาะทรายและบ้านสันทรายใหม่, ตำบลเวียงพางคำ ประกอบด้วย บ้านป่ายางใหม่ บ้านป่าเหมือด รุ่งเจริญและบ้านป่ายางผาแตก และตำบลโป่งผา ประกอบด้วย บ้านสันทรายปุยและบ้านน้ำจางกลาง และ แขวงท่าซี้เหล็ก รัฐฉาน สหภาพเมียนมา ได้แก่ บ้านห้วยไคร้ ชุมชนโดยรอบวัดพระเจ้าระแข่ง และชุมชนโดยรอบวัดพระธาตุมอญิน

สาระสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ได้อยู่ภายใต้กรอบคิดการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านระบบองค์รวมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ๕ ด้าน กล่าวคือระบบความเชื่อ ระบบการตั้งถิ่นฐาน ระบบเทคโนโลยี ระบบการจัดระเบียบทางสังคมและระบบการดำรงชีพ ด้วยกรอบคิดการปรับปรนทางวัฒนธรรมของประชากรที่ศึกษาท่ามกลางกระแสการสลายเส้นแบ่งเดิมและการเกิดเส้นแบ่งใหม่ในระบบทุนนิยมเช่นปัจจุบัน ในที่นี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิธีการและรูปแบบการปรับเปลี่ยนทั้งในแบบเป็นรูปธรรมและนามธรรมผ่านระบบองค์รวมทางวัฒนธรรมดังกล่าว โดยใช้กรอบแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เก็บข้อมูลโดยวิธีวิทยาการวิจัยภาคสนามทางมานุษยวิทยา ร่วมกับการศึกษาชาติพันธุ์วรรณาและการประเมินชุมชนแบบเร่งด่วนเชิงชาติพันธุ์วรรณา จากนั้นใช้เทคนิคสามเส้าวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตีความและสรุปผลการศึกษา ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

สรุปผลการศึกษา

ในที่นี้คณะวิจัยจักสรุปผลการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ผ่านระบบองค์รวมทางวัฒนธรรมภายใต้ปรากฏการณ์การสลายเส้นแบ่งเดิมและการเกิดเส้นแบ่งใหม่ โดยนำเสนอภาพของภาวะสังคม - วัฒนธรรม (A Socio-cultural condition) ภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งเป็นที่ทราบดีแล้วว่าวัฒนธรรมเป็นเรื่องของระบบคุณค่าร่วม (Shared Belief and Value) ของสังคมที่ถูกเรียนรู้ส่งผ่านและถ่ายทอดได้ สิ่งที่ถูกถ่ายทอดมีทั้งสิ่งที่เป็นตัวความคิดอารมณ์ความรู้สึกที่ผูกอยู่กับความคิดและพฤติกรรมที่แปรความคิดออกมาเป็นการกระทำ ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมิใช่เพียงเรื่องของมรดกอดีตอันมีค่า หากแต่ความหมายทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา วัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องของ “แบบแผนพฤติกรรมทางสังคม” ที่อาจเป็นพฤติกรรมธรรมดา ๆ ในชีวิตประจำวัน ระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ รวมถึงการเป็น “ระบบคุณค่าร่วม” (Shared Belief and Value) ของสังคมที่ถูกเรียนรู้ ส่งผ่านและถ่ายทอดระบบคิด โลกทัศน์หรือความเชื่อ วัฒนธรรมเป็นเสมือนคลังของประสบการณ์ร่วมกันของสมาชิกสังคม เป็นสิ่งที่ใช้จัดระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ในมิติต่าง ๆ นั่นคือมนุษย์มีกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ที่สามารถปรับเปลี่ยนและปรับปรุงสภาพแวดล้อมของตนจะเอาชนะข้อจำกัดทางกายภาพหลาย ๆ อย่างได้ เพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ด้วยกลไกของกระบวนการปรับตัว (Adaptation) ที่ช่วยให้มนุษย์สามารถอยู่รอดได้ในแทบทุกสภาพภูมิศาสตร์ ผ่านระบบองค์รวมทางวัฒนธรรมของสังคม

วัฒนธรรมจึงเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ และมีมุมมองที่หลากหลาย มีอยู่ในชุมชนของมนุษย์ทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีแบบตะวันตกหรือชุมชนพื้นเมืองเร่ร่อนในเขตทุรกันดาร ทุกชุมชนล้วนมีแบบแผนทางวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง

ในการศึกษาคั้งนี้ก็เช่นกัน คณะวิจัยพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในพื้นที่ศึกษาทั้งหมดล้วนแล้วแต่มีวิสัยทัศน์ต่อวัฒนธรรมของตนเช่นเดียวกับข้อความข้างต้น จนสามารถถ่ายทอดระบบองค์รวมทางวัฒนธรรมของตน ดังที่ Franz Boas กล่าวว่า “จะต้องไม่แยกส่วนสิ่งที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรม แต่ต้องมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ว่ามีความเชื่อมโยงกัน”^๑ เพื่อนำไปวิเคราะห์และอภิปรายผลการปรับปรนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ของแต่ละชุมชนที่ศึกษา โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์และความหมายต่าง ๆ ที่กลุ่มชาติพันธุ์ให้กับประสบการณ์ของเขา ทั้งนี้เพื่อเป็นเวทีเปิดแก่กลุ่มชาติพันธุ์ ๆ ในการเข้ามาช่วงชิงการนิยามความหมาย ความเป็นจริงทางสังคมที่เป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว มีทั้งการถูกสร้าง ผลิตซ้ำและเปลี่ยนแปลงความหมายได้เสมอ ทั้งนี้เป็นการสะท้อนการต่อสู้

^๑ นฤพนธ์ คังวิเศษ, “มานุษยวิทยาคืออะไร,” คำศัพท์ทางมานุษยวิทยา Anthropology Concepts, <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/page/๑> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๙).

ในเชิงสัญลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ว่า พวกเขามีศักดิ์ศรีของความเป็นคน สามารถทำประโยชน์แก่สังคมได้ และไม่ใช้กลุ่มชาติพันธุ์อันตรายที่เป็นสัญลักษณ์ของ ความผิดกฎหมาย” ดังนั้นคณะวิจัยซึ่งเล็งเห็นว่าระบบองค์กรรวมทางวัฒนธรรม (ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่) เป็นกระบวนการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในการศึกษาจึงต้องเข้าใจเงื่อนไขและบริบททางสังคม ต้นทุนทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ ๆ และกระบวนการทางสังคมที่กลุ่มชาติพันธุ์ ๆ ใช้ในการผลิตชุดความหมายต่าง ๆ ออกมาเช่นที่ปรากฏภายใต้ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่สามารถแยกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประเภท กล่าวคือ (๑) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดจากปัจจัยภายใน ได้แก่สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ประชากรและโครงสร้างวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคม และ (๒) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดจากปัจจัยภายนอก อาทิ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การติดต่อสื่อสารและการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

สามารถสรุปผลการศึกษาระบบองค์กรรวมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ เรียกตัวเองว่า “ไต” ในขณะที่ชาวพม่าจะเรียกชาวไทใหญ่ว่า “ชาน” หรือ “ฉาน” และหากใช้แม่น้ำสาละวินเป็นเส้นแบ่งเขตถิ่นที่อยู่ จะพบว่าชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ทางตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน จะเรียกตัวเองว่า “ไตหลง” และเป็นกลุ่มที่มีวัฒนธรรมใกล้ชิดกับกลุ่ม “ไตเหนือ” ขณะที่กลุ่มที่อยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน จะเรียกตัวเองว่า “เจิน” สำหรับคนที่อาศัยในเขตเมืองเชียงตุง หรือเรียกตัวเองว่า “ลื้อ” หรือบางครั้งก็เรียกตัวเองตามชื่อเมือง เช่น “ยอง” ที่เมืองยอง โดยมักจะสงวนคำว่า “ไต” หรือ “เงี้ยว” ไว้สำหรับเรียกชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวินเท่านั้น^๒ มีข้อมูลที่ระบุถึงรัฐฉานในอดีตกาลว่ามีชื่อเรียกว่า “ไต” หรือที่เรียกกันว่า “เมืองไต” ในสำเนียงไต หรือ “เมืองไต” ในสำเนียงไทย มีประชากรหลายชนชาติและอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยมีชนชาติไทใหญ่อาศัยอยู่มากที่สุด เมืองไตเคยมีเอกราชในการปกครองตนเองมาเป็นเวลาหลายพันปี ก่อนที่อังกฤษจะขยายอิทธิพลเข้ามาถึง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเมืองไตกับพม่าในอดีตนั้นจัดเป็นอิสระต่อกัน เป็นคนละอาณาจักรกัน หากแต่ในปัจจุบันรัฐฉานเป็นส่วนหนึ่งของพม่ามีชายแดนติดกับประเทศไทยในภาคเหนือซึ่งอยู่ตรงข้ามกับภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ของรัฐฉานเอง^๓ สามารถกล่าวโดยสรุปได้เป็นส่วน ๆ ได้ดังนี้

^๒ สมพงษ์ วิทยศักดิ์พันธุ์, *ประวัติศาสตร์ไทใหญ่*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, ๒๕๔๔): ๒๒๘, อ้างถึงใน ปานแพรวพรรณ ประยูร, “บทบาทของพุทธศาสนาต่อกระบวนการผลิตซ้ำทางอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชานิติศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), ๔๐.

^๓ ดูข้อมูลประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่โดยละเอียดในบทที่ ๒ ข้อ ๒.๒.๓

๑. ระบบความเชื่อและศาสนา

การศึกษาของคณะวิจัยในส่วนองระบบความเชื่อ หมายถึง ศาสนาและความเชื่อในลัทธิต่าง ๆ พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่มีระบบความเชื่อและศาสนาสอดคล้องไปกับความเชื่อโดยรวมในประเทศสหภาพเมียนมา อินเดียและจีน นั่นคือการนับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก

ภาพที่ ๔๖ ประเพณีปอยส่างลอง บ้านป่ายางผาแตก ตำบลเวียงพางคำ
อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ ๔๗ เทศกาลเข้าพรรษา วัดพาราระแข่ง แขวงท่าซี้เหล็ก สหภาพเมียนมา

ภาพที่ ๔๘ กองทรายสะอาดเคราะห์ วัดพระธาตุมอญิน แขวงท่าซี้เหล็ก สหภาพเมียนมา

ชาวไทยใหญ่ล้วนแล้วแต่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาмаกั้ล้นจนมีคำกล่าวว่่า “อย่ากินอย่ามัน อย่าทานอย่างใด”^๔ นั้นหมายถึง “อย่ากินอย่างพม่า อย่าทำบุญแบบคนไต ที่บ่งบอกถึง ความศรัทธาทำบุญบำรุงพระศาสนาของคนไตอย่างแรงกล้า ความศรัทธาในการสืบทอด พระพุทธศาสนาของชาวไทยใหญ่สะท้อนผ่านสถาปัตยกรรมของวัดอั้งนองาม ความวิจิตรของ พระพุทธรูป เช่นที่ปรากฏในวัดของพื้นที่ศึกษา

ภาพที่ ๙๙ วัดพาราระแข่ง แขวงท่าซี้เหล็ก สหภาพเมียนมา

ภาพที่ ๑๐๐ วัดพระธาตุมอนิน แขวงท่าซี้เหล็ก สหภาพเมียนมา

พิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่สำคัญคือ การบรรพชาสามเณรในช่วงฤดูร้อน หรือที่เรียกว่า “ปอยสำอาง” ส่วนใหญ่จะทยอยจัดตั้งแต่เดือนมีนาคมจนถึงเดือนเมษายน ซึ่งตรงกับช่วงปิดภาค ฤดูร้อนของโรงเรียนระดับประถมศึกษาของไทย ตามตำนานการบรรพชาว่าเป็นสามเณรนั้นก็เพื่อ ศึกษาพุทธธรรมและเพื่อเป็นการทดแทนคุณบิดา มารดา โดยอิงมาจากพุทธประวัติ ด้วยเหตุนี้การ บวชปอยสำอางจึงถือเป็นพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่และมีอานิสงค์มาก ในอีกทางหนึ่งก็อาจเป็น กุศโลบายหนึ่งที่ทำให้ลูกหลานได้บวชเรียนต็มตำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาในช่วงปิดภาคเรียน สำงลองที่เข้าบวชจะมีความภาคภูมิใจเพราะเห็นว่าการบวชสำอางเป็นการตอบแทนพระคุณพ่อแม่ ได้ศึกษาหลักพระพุทธศาสนาและยังถือเป็นส่วนหนึ่งของการสืบสานประเพณีของชาวไทยใหญ่ต่อไป^๕

ภาพรวมของระบบความเชื่อและศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในพื้นที่ศึกษา ดัง ปรากฏเป็นปฏิทินวัฒนธรรมชุมชนต่อไปนี้

^๔ รุ่งตะวัน อ่วมอินทร์, “บทพจนบทเรียนความขัดแย้งภายในประเทศของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้,” บทความชาติพันธุ์, นำ ข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๖, http://www.sac.or.th/databases/ethnicedb/articles_detail.php?id=๑๔๗๘ (สืบค้น เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๙), สรุปรียบเรียงจาก Aurel Croissant and Christoph Trinn, “Culture, Identity and Conflict in Asia and Southeast Asia,” *ASIEN*, (Jan ๒๐๐๙): ๑๓-๔๓.

^๕ ดู รายละเอียดในหัวข้อระบบความเชื่อของบ้านปาย่างผาแตก ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ในบทที่ ๔

ตารางที่ ๑๐

ปฏิทินวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่

กิจกรรม	ช่วงเวลาจัดกิจกรรม											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ทำบุญปีใหม่	<--->											
ประเพณีตานข้าวใหม่	<--->											
ปฏิบัติธรรม เข้ากรรม	<--->											
วันเกิดครูบาบุญชุ่ม ญาณสังวร	<--->											
มาฆะบูชา		<--->										
ขึ้นธาตุ		<--->										
ปอยหลูข้าวหย่ากู่		<--->										
วันชาติไทใหญ่		<--->										
บวงสรวงพระเจ้าพรหม มหาราช		<--->										
ปอยปางวาด (เทศกาลงาน ปริวาสกรรมของพระสงฆ์)		<-->										
ปอยส่งลอง		<----->										
เลี้ยงเจ้าที่ไร่นา		<-->										
ปิดกาย		<-->										
เทศกาลกินข้าวหลาม			<-->									
มะหิ้นสิมา			<--->									
ทำบุญปอยหลวง			<----->									
ประเพณีสงกรานต์				<--->								
ปอยกองโหล (งานถวายกองฟืน)				<-->								
ปอยขึ้น (บูชาพระธาตุ)				<-->								
ปอยเหลินสิ่มน (งานตัด บาตรข้าวสารอาหารแห้ง)				<-->								
ปอยซอนน้ำ (สรองน้ำพระ)					<--->							

กิจกรรม	ช่วงเวลาจัดกิจกรรม											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ปอยกันตอ (งานขอขมา คารวะผู้อาวุโส)					<--->							
ส่ายหัว (สรรพนด้วยส้มป่อย)					<--->							
เทศกาลข้าวมูนห่อ					<--->							
จุดไฟ แถลงโพน					<--->							
วันวิสาขบูชา					<--->							
ปอยล้างจอง ปอยหางน้ำ (งานทำความสะอาดวัด)						<--->						
ปอยหนูไฟ (งานแข่งบั้งไฟ)						<--->						
ประเพณีเปกตุ้ บวชพระ						<--->						
เข้าพรรษา								<----->				
ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า							<->					
แฮกนา (ทำขวัญข้าว)							<->					
ปอยหลูใจบ้าน (งานสืบชะตา บ้านเมือง)							<--->					
ปอยสอบลือก (งานสอบธรรม ของพระภิกษุสามเณร)							<--->					
ปอยหลูข้าวตันแหลม							<--->					
ปอยหลูตานสงกานกำหว่า (งานถวายผ้าอาบน้ำฝนก่อน เข้าพรรษา)								<--->				
ปอยสู่ดอกไม้เข้าพรรษา								<--->				
ปอยหลูตันแปก (งานถวาย ตันเทียนใหญ่กลางพรรษา)									<--->			
งอนปอยมหาตุ้ก (งานสลาก)									<--->			
กรวดน้ำอุทิศให้บรรพบุรุษ									<--->			
การทอนข้าวสลากหรือถ้วยสลาก									<->			
ฟังเทศมหาชาติชาดก									<----->			

กิจกรรม	ช่วงเวลาจัดกิจกรรม											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ประเพณีตานเปรตพลี										<->		
ปอยอาบน้ำแม่ปี (ปอยอาบน้ำชะตาในเดือนสิบ)										<--->		
ปอยข้าวหอมสาร (งานตักบาตรอาหารแห้ง)										<--->		
ประเพณีออกพรรษา										<--->		
ประเพณีตักบาตรเทโว										<--->		
ประเพณีตานผ้าสา										<--->		
ประเพณีกินข้าวสลาก										<->		
ประเพณียี่เป็ง										<->		
ปอยพาราลงเมือง (งานเทโวโรหณะ)										<--->		
ตานเตียนเฮียง										<--->		
ปอยโสงไฟหมิน										<--->		
ปอยกัณฑ์ (ขอขมาคารวะพ่อแม่และผู้ใหญ่)										<--->		
ปอยข้ามบุญจ็อก (งานขนมห่อ)										<--->		
ปอยใต้เต็นออกหว่า (งานจุดเทียนพรรษา)										<--->		
ทอดกฐินสามัคคี										<->		
ทำข้าวปุกงา										<--->		
ทำข้าวหลาม										<--->		
ปอยเชิญเจ้าครูหมอไต										<--->		
ปอยหู่กะฐิน (งานถวายผ้ากฐิน)										<--->		
ปอยส่งท้ายปีเก่า										<--->		
เทศกาลวันคริสต์มาส										<->		
ส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่										<->		

นอกจากนี้การศึกษาของคณะวิจัยยังพบอีกว่าสภาพทางภูมิศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานมีอิทธิพลต่อระบบความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมที่ได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องผี นางฟ้า เทวดาที่ปกปักรักษาชุมชนด้วย ดังเช่นผลการศึกษาชุมชนบ้านห้วยไคร้ แขวงท่าซี้เหล็ก รัฐฉาน ที่ยังคงปรากฏลักษณะความเชื่อแบบดั้งเดิมของชาวไทใหญ่ กล่าวคือ ในหมู่บ้านจะมีต้นเสื่อเมือง อันเป็นต้นไม้ใหญ่ประจำเมือง ที่ปลูกอยู่ห่างเมืองออกไปไม่กี่กิโลเมตร ทุกปีจะมีการไหว้เสื่อเมือง แต่เดิมผู้นำในการไหว้เสื่อเมืองจะกระทำโดยเจ้าฟ้า ชุนนาง อำมาตย์ ปู่กั้ง ปู่เหง ปู่สิ่งและปู่กาบ ซึ่งจะมาร่วมพิธีกันในแต่ละหมู่บ้าน ณ หอเสื่อบ้าน ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านทุกคนก็ต้องมารวมตัวกัน เพื่อประกอบพิธีกรรม เสริมความเป็นสิริมงคลของหมู่บ้านและตัวเอง ให้เกิดความอยู่ดีกินดี พืชพันธุ์ เจริญงอกงาม วัชควายสัตว์เลี้ยงทั้งหลายเติบโตปราศจากโรคภัยนั่นเอง

ภาพที่ ๑๐๑ เสื่อเมืองของบ้านห้วยไคร้ แขวงท่าซี้เหล็ก สหภาพเมียนมา

คณะวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมความเชื่อ เกี่ยวกับพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับ “ข้าวและควาย” เหตุเพราะบางชุมชนไม่ได้ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก แต่มีการปรับฐานความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมเหล่านั้นมาใช้กับกิจกรรมที่เข้ามาแทนที่การปลูกข้าวและการใช้ควาย เช่น พิธีแหกนาใช้ในการแหกปลูกกระเทียม พิธีอ้องขวัญรถไถ เป็นต้น ในขณะที่บางชุมชนมีความพยายาม รื้อฟื้นศิลปะ เช่น ศิลปะการฟ้อนนก ฟ้อนโต ลิเกจ๊าดไต (ลิเกไทใหญ่) เป็นต้น

๒. ระบบการตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานถือเป็นปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์วัฒนธรรมที่มนุษย์จัดการพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย ทำมาหากินและการแสวงหาโอกาสต่าง ๆ ของมนุษย์ ที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ วัฒนธรรม การดำเนินชีวิตของผู้คน โลกทัศน์ ความเชื่อและความต้องการของคนในพื้นที่ที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่เพื่อใช้พื้นที่ในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ผลการศึกษาของคณะวิจัยสอดคล้องกับข้อมูลโดยนักวิชาการด้าน

ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานที่กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ว่าเป็น “ระบบพลวัต” (Dynamic) นั่นคือสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ภายใต้อิทธิพลของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคมและสภาพภูมิประเทศ นอกจากนี้แหล่งที่ตั้งถิ่นฐานจะเป็นตัวหล่อหลอมพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งในด้านการปรับตัวและการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีวิต เมื่อแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น รูปแบบและองค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐานจะเปลี่ยนไป^๖

ระบบการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่ จากการศึกษพบว่าสำหรับประเทศไทย ชาวไทใหญ่เพิ่งอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานกระจายตัวบริเวณชายแดนจังหวัดเชียงใหม่และเชียงรายในเวลาไม่มากนัก โดยจะสัมพันธ์กับช่วงเวลาที่เกิดความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ขึ้นรุนแรงในสหภาพเมียนมา ในขณะที่กลุ่มที่อยู่อาศัยในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ลำปางและตากอาจเป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยก่อน

การตั้งถิ่นฐานของรูปแบบชาวไทใหญ่ดั้งเดิม จะพบในพื้นที่ชุมชนห้วยไคร้ แขวงท่าซี้เหล็ก รัฐฉาน กล่าวคือ ชาวบ้านอาศัยอยู่ตามพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ หุบเขา แต่ละหุบเขามักจะตั้งเป็นชื่อชุมชนระดับหมู่บ้าน หากเป็นที่ราบในหุบเขาที่กว้างใหญ่ก็อาจมีชุมชนขนาดใหญ่ที่ก่อตั้งเป็นเมือง หมู่บ้าน “มาน / วาน (บ้าน)” มีขนาดตั้งแต่ ๒๐ หลังคาเรือนจนถึงขนาด ๗๐๐ – ๑,๐๐๐ หลังคาเรือนขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นที่ เมืองมักจะตั้งอยู่ในบริเวณที่มีหมู่บ้านหลาย ๆ หมู่บ้านอยู่ใกล้ เคียงกัน ส่วนใหญ่ด้านหลังของเมืองมักจะเป็นเชิงเขาหันหน้าเข้าสู่ทุ่งนา เป็นเพราะการดำรงชีวิตของไทใหญ่ผูกพันอยู่กับทุ่งนา ประกอบอาชีพปลูกข้าว ปลูกผัก ถั่ว ใบบายูบ แดงโมและพืชล้มลุกอื่น ๆ ตามฤดูกาล รวมไปถึงสภาพแวดล้อมเหล่านี้ยังเป็นตัวกำหนดพิธีกรรม ประเพณีทางศาสนา ๆ ตลอดปีอีกด้วย^๗

^๖ คู่มือการศึกษาเรื่องระบบการตั้งถิ่นฐานของแต่ละชุมชนประกอบ

^๗ คู่มือการศึกษาเรื่องระบบความเชื่อของแต่ละชุมชนประกอบ

ภาพที่ ๑๐๒ สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่
แขวงท่าซี้เหล็ก สหภาพเมียนมา

๓. ระบบเทคโนโลยี

ในที่นี้คณะวิจัยศึกษาผ่านภาษา ตัวอักษรและการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ ๆ มีภาษาและตัวอักษรที่เป็นเอกลักษณ์ มีความแตกต่างอย่างชัดเจนจากภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ใกล้ชิดและห่างออกไป ซึ่งมักถูกเรียกว่า “อักษรไทใหญ่” แต่ชาวไทใหญ่มีชื่อเรียกอักษรของตนเองแตกต่างออกไป คือ หากเป็นอักษรไทใหญ่ที่ใช้ในเขตจังหวัดใต้คงเป่าซาง หลินซางและซือเหมา จะเรียกว่า “ตัวถ่วงอก” หรือ “ลี้กถ่วงอก” ด้วยรูปร่างของตัวอักษรที่เขียนด้วยก้านผักกูดหรือพูกันจิ้นมีลักษณะยาว สูง ในขณะที่หากเป็นอักษรไทใหญ่ที่ใช้ในพม่าเรียกว่า “ตัวมน” หรือ “ตัวไทใหญ่ปอง” ด้วยมีรูปร่างกลมเช่นเดียวกับอักษรพม่า อักษรไทใหญ่ใหญ่จะมีรูปร่างต่างกันไปอีก กลายเป็นอักษรอาหม อักษรไทใหญ่พ่าเกและอักษรไทใหญ่คำคี เป็นต้น แต่ลักษณะพื้นฐานส่วนใหญ่จะเหมือนกัน คือจำนวนพยัญชนะและสระใกล้เคียงกัน และไม่มีเครื่องหมายวรรณยุกต์มาแต่เดิม หากมีแต่การเพิ่มเติมรูปพยัญชนะและวรรณยุกต์ภายหลัง พยัญชนะส่วนใหญ่มีเพียง ๑๖ - ๑๙ รูป และรูปวรรณยุกต์ ๔ - ๕ รูป^๕ ตัวอักษรของชาวไทใหญ่ส่วนหนึ่งมีไว้เพื่อบันทึกเรื่องราวทางพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นคัมภีร์พุทธศาสนา ขาดกหรือนิทาน

^๕ โยธิน บุญเฉลย, “โครงการนำร่องการพัฒนาฐานข้อมูลสำหรับการสร้างเมืองมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน,” (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๑), ๒๗-๒๘.

ภาพที่ ๑๐๓ ป้ายตัวอักษรไทใหญ่วัดผาแตก (ผาค่า) ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัด เชียงราย

ภาพที่ ๑๐๔ ป้ายตัวอักษรไทใหญ่แขวงท่าซี้เหล็ก สหภาพเมียนมา

๔. ระบบการจัดระเบียบทางสังคม

เป็นที่ทราบแล้วว่า การจัดระเบียบสังคมนั้นคือ กระบวนการที่สมาชิกได้พัฒนาการกระทำระหว่างกันทางสังคมอย่างมีระเบียบ โดยสมาชิกส่วนรวมของสังคมได้ยอมรับเป็นแนวความประพฤติร่วมกัน และปฏิบัติสืบทอดจนเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตร่วมกันของสมาชิกในสังคม จากการศึกษาพบว่า ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการจัดระเบียบทางสังคมของชาวไทใหญ่ที่สืบเนื่องมาแต่เดิมคือ การเคารพเจ้าฟ้ามาก ทั้งในฐานะเจ้าผู้ปกครองและยกย่องนับถือ เจ้าฟ้าเสมือนพ่อแม่ มีการพึ่งพาและมีความใกล้ชิดภายใต้จารีตประเพณีต่าง ๆ ซึ่งอีกด้านหนึ่งก็แสดงถึงความจงรักภักดีและการยอมรับในอำนาจและสถานภาพของเจ้าฟ้าในฐานะผู้ที่มีตำแหน่งสูงกว่า แม้สถานการณ์บ้างเมืองจะเปลี่ยนเป็นเช่นปัจจุบัน เนื่องจากในขณะที่คณะวิจัยลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลวิจัย ก็ยังคงพบการกล่าวถึงเจ้าฟ้าในอดีตด้วยความรู้สึกเคารพเทิดทูนเสมอ ๆ โดยเฉพาะการลงพื้นที่ในชุมชนไทใหญ่แขวงท่าซี้เหล็ก รัฐฉาน สหภาพเมียนมา ที่แม้ในปัจจุบันระบอบการปกครองจะเปลี่ยนแปลงไป มีกลุ่มนักศึกษา นักปราชญ์ที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันชั้นสูงของพม่ามากขึ้น ชุมชนอยู่อาศัยกันแบบผสมกลมกลืนไปกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ด้วย ในขณะที่เดียวกับที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ต้องกลายเป็นประชาชนส่วนหนึ่งของรัฐบาลสหภาพเมียนมาภายใต้การจัดระเบียบทางสังคมแบบสมัยปัจจุบัน ความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลก็ยังคงเหนียวแน่นอยู่กับเจ้าฟ้าของตนเอง

นอกจากนี้ยังพบว่าความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทใหญ่อีกส่วนหนึ่งนั้นจะผูกโยงอยู่ภายใต้ระบบเครือญาติและระบบอาวุโส ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมที่เรียกว่า “การกันตอ” หรือพิธีดำหัวขอขมา ซึ่งพบว่านอกจากการที่ราษฎร เจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้านายระดับรอง จะไปแสดงความเคารพ

ต่อเจ้าฟ้าแล้วนั้น ชาวไทใหญ่ที่มีอายุน้อยกว่าจะเดินทางไปกราบไหว้และขอขมาญาติผู้ใหญ่ หรือผู้ที่มีอาวุโสสูงกว่าที่ตนเคารพ ซึ่งก็เป็นบรรทัดฐาน (Norms)^๙ เช่น ผู้น้อยไหว้ผู้ใหญ่เมื่อพบกันหรือเพื่อขอบคุณ ขรวาว่าสต้องกราบพระ เป็นต้น ถือเป็นปกติของผู้คนในสังคมเอเชียอาคเนย์ และถือเป็นประเพณีปฏิบัติ เป็นแบบแผนพฤติกรรมทางสังคมที่ปฏิบัติต่อกันต่อ ๆ มา ซึ่งล้วนแล้วแต่ซ่อนบรรทัดฐานและค่านิยมต่าง ๆ เอาไว้ภายในทั้งสิ้น

ส่วนบทบาทชายหญิงในวัฒนธรรมไทใหญ่ พบว่าผู้ชายถูกคาดหวังว่าจะต้องปกป้องและให้เกียรติผู้หญิง ทำงานนอกบ้าน เป็นผู้นำทั้งส่วนครัวเรือนและพิธีกรรมต่าง ๆ ในขณะที่ผู้หญิงจะถูกจำกัดขีดวงของกิจกรรมที่ควรทำ เช่น ทำงานบ้าน การเลี้ยงดูเด็ก ทำอาหาร ทำความสะอาดบ้าน เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ช่องว่างระหว่างคนในสังคมต่าง ๆ ก็ยังปรากฏให้เห็น โดยเฉพาะเรื่องความสูงต่ำของระดับการศึกษา สถานภาพทางเศรษฐกิจ การเป็นคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์และการได้โอกาสในการเป็น “คนของรัฐ” ที่ส่งผลให้ระดับความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนและการให้ความร่วมมือกับกิจกรรมในชุมชนอาจเกิดการแบ่งพรรคแบ่งกลุ่มกันบ้าง หากแต่ก็ไม่รุนแรงถึงขั้นเกิดความแตกแยก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลการศึกษาในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ที่แม้บางชุมชนจะมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ แต่กลับพบว่ามี การรวมตัวกันและจัดตั้งเป็นชมรมชาวไทใหญ่เพื่อสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ๆ ขึ้น เช่นที่พบที่บ้านสันทรายใหม่ ตำบลแม่สาย ซึ่งเมื่อคณะวิจัยสอบถามถึงสาเหตุในการรวมตัวกัน ก็ได้คำตอบว่า “ชาวไทใหญ่ในชุมชนนี้มีจำนวนมาก ต้องการที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวไทใหญ่ไว้ให้ลูกหลาน เกรงจะสูญหายไปในที่สุด และเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณในหลวงที่ให้ที่พักพิงแก่ชาวไทใหญ่ที่อพยพหนีความทุกข์ยากมา รวมถึงเห็นว่าผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์เองก็ไม่ขัดข้องหรือรังเกียจชาวไทใหญ่แถมยังสนับสนุนอีกด้วย”

ภาพที่ ๑๐๕ ชมรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่บ้านสันทรายใหม่ ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

^๙ บรรทัดฐาน หมายถึงกฎเกณฑ์ที่เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคมที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงในสถานการณ์ต่าง ๆ

จากผลการศึกษาข้างต้น แสดงชัดว่าปัจจัยที่ส่งผลถึงการปรับปรนทางวัฒนธรรมของ ชาวไทใหญ่ ในพื้นที่ศึกษา อาทิ ความต้องการเป็นคนไทย เพื่อที่จะสามารถมีสิทธิเท่าเทียมกับคนไทย เพื่อเข้าถึงโอกาสการได้รับบริการด้านสุขภาพอนามัย เป็นต้น จึงแสดงออกทางวัฒนธรรมในลักษณะที่ ปรากฏผลในพื้นที่ศึกษา เช่น การที่ชาวบ้านบางชุมชนมีเริ่มมีความเสื่อมคลายความเชื่อดั้งเดิม สนใจ การส่งบุตรหลานเข้าเรียนระบบศึกษาภาคบังคับของรัฐ มีความรู้ในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เกิดการยอมรับวัฒนธรรมสากลมากขึ้น การบริการสาธารณสุขภาคขั้นพื้นฐานของรัฐไทยส่งผลถึงการ เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ๆ เป็นอย่างมาก ท้ายที่สุดทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ ๆ เกิดการเรียนรู้ หรือเลียนแบบสังคมภายนอก ที่เห็นว่าเป็น “ความทันสมัย” แล้วนำมาถือปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายใน สังคม จนกระทั่งเกิดผลกระทบทางลบต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดั้งเดิม เกิดสภาวะที่เรียกว่า “ความล่าช้าทาง วัฒนธรรม”(Cultural Lag) นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจะก่อให้เกิดภาวะการปรับตัวไม่ ทันขึ้นเสมอ ทำให้เกิดความเฉื่อยหรือความล่าช้าทางวัฒนธรรมขึ้น เช่น วัฒนธรรมทางวัตถุทำให้ สังคมเจริญแล้ว เช่น การมีรถยนต์ขับ แต่วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ อันได้แก่ ค่านิยม ประเพณียังไม่ ปรับตัวกลมกลืนกับวัฒนธรรมทางวัตถุ เพราะกลัวการเปลี่ยนแปลง ไม่กล้าเปลี่ยนนิสัยหรือพฤติกรรม ขาดการศึกษา แม้จะมีรถยนต์แต่การปฏิบัติตามกฎจราจรยังไม่เท่าทันกับปริมาณรถที่เพิ่มขึ้น หรือ ค่านิยมการใช้โทรศัพท์มือถือในปัจจุบัน โดยหน้าที่ของโทรศัพท์มือถือคือใช้ในการติดต่อเพื่อความ จำเป็น หากแต่ในปัจจุบันโทรศัพท์มือถือถือเป็นส่วนหนึ่งของดำรงชีวิตของคนรุ่นใหม่ไปเสียแล้ว บาง คนถึงขั้นขาดโทรศัพท์มือถือไม่ได้ นั่นแสดงว่า หน้าที่ของโทรศัพท์มือถือเป็นการโอ้อวดฐานะ เป็น แฟชั่น เป็นเครื่องประดับ เป็นเครื่องช่วยเสริมบารมี หรือเสริมบุคลิกภาพ เป็นต้น ดังที่ปรากฏในพื้นที่ ศึกษา

๕. ระบบการดำรงชีพ

การศึกษาของคณะวิจัยได้ศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนผ่านพฤติกรรมทางสังคม ผ่านคำบอกเล่าของสมาชิก ผ่านผู้รู้ในสังคม โดยให้ความสำคัญกับวิถีการบริโภค การประกอบอาชีพ รวมไปถึงการแต่งตัวที่ชุมชนกระทำสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นประจำ ผลการศึกษาพบว่า การประกอบ อาชีพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในพื้นที่ศึกษา มีความหลากหลายและแตกต่างระหว่าง ๒ ประเทศ กล่าวคือ ผลการศึกษาของอำเภอแม่สาย ประเทศไทย พบว่าส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพรับจ้างรายวัน หรือบางครั้งเรือนที่มีคนในครอบครัวไปรับจ้างพื้นที่อื่นแล้วส่งเงินมาให้ครอบครัวเพื่อเป็นค่าใช้จ่าย และค้าขาย สำหรับอาชีพเกษตรกรรมพบบ้างเป็นบางส่วนสามารถแยกประเภทการเพาะปลูกได้ดังนี้ (ก) ทำนา ส่วนใหญ่จะนิยมทำนาตามฤดูกาล โดยอาศัยน้ำฝนเป็นหลักแต่มีบางพื้นที่ที่มีระบบ ชลประทานแบบเหมืองฝายจึงสามารถทำนานอกฤดูกาลได้ (ข) ทำไร่ ส่วนใหญ่จะทำไร่บริเวณเนิน เขาหรือที่ราบ พืชที่ปลูก เช่น ไร่ข้าวโพด ถั่วเหลือง (นำไปใช้ทำถั่วเน่า ซึ่งเป็นอาหารหลักของชาว ไทใหญ่) งา เป็นต้น และ (ค) ทำสวน เป็นการทำสวนพืชระยะสั้น ได้แก่ มันฝรั่ง ยาเส้น หอม

กระเทียม ถั่วทุกชนิด รวมถึงพืชผักสวนครัว เป็นต้น และเมื่อถามถึงเหตุผลที่ไม่นิยมทำการเกษตรเป็นหลักเหมือนเช่นอดีต ก็พบว่าส่วนใหญ่เกิดจากการที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง ซึ่งเป็นเหตุผลเดียวกันในทั้งสองพื้นที่ศึกษา หากแต่มีรายละเอียดที่แตกต่างกัน กล่าวคือ สำหรับในพื้นที่ประเทศไทย สาเหตุเป็นเพราะผู้ให้ข้อมูลบางคนเป็นกลุ่มที่เพิ่งอพยพเข้ามาภายหลัง จึงไม่มีโอกาสจับจองพื้นที่ทำกินเช่นเดียวกับกลุ่มที่อพยพมาก่อนหน้า ส่วนแขวงท่าชีเหล็ก รัฐฉาน สหภาพเมียนมา อธิบายสาเหตุที่บางครัวเรือนไม่มีที่ดินทำกินแล้วในปัจจุบัน ทั้งที่แต่เดิมเคยมี นั้นเป็นเพราะเมื่อครั้งที่รัฐบาลกลางพม่าต้องการสร้างสนามบินท่าชีเหล็ก ได้มีการไล่ประชาชนที่อาศัยทำกินอยู่ในบริเวณนั้น ๆ ออกจากพื้นที่ โดยไม่มีการให้ค่าตอบแทนการย้าย จึงส่งผลทำให้ประชาชนในพื้นที่ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีพเป็นการรับจ้าง ทั้งในฝั่งสหภาพพม่าเอง และบางส่วนข้ามมารับจ้างฝั่งประเทศไทยทั้งที่อำเภอแม่สาย หรือต่างอำเภอ และต่างจังหวัด ขึ้นอยู่กับงานและทักษะส่วนตัว

ภาพที่ ๑๐๖ กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ที่ประกอบอาชีพค้าขาย

ตารางที่ ๑๑

ปฏิทินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและประกอบอาชีพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่

กิจกรรม	ช่วงเวลาจัดกิจกรรม											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ทำไร่												
๑. ปลุกหอม		←-----→										
๒. ปลุกถั่ว					←-----→							
๓. ปลุกข้าวโพด					←-----→							
๔. ปลุกสับปะรด		←-----→										
๕. ปลุกฟักทอง			←-----→									
ทำนา												
๑. ปลุกข้าวนาปี						←-----→						
๒. ปลุกข้าวนาปรัง		←-----→										
๓. ซ่อมนา					←-----→							
๔. ปลุกข้าวเลี้ยงเมือง					←-----→							
รับจ้างทั่วไป												
๑. รับจ้างปลุกข้าว							←-----→					
๒. รับจ้างเกี่ยวข้าว											←-----→	
๓. รับจ้างเก็บลินจี่						←-----→						
เลี้ยงสัตว์	←-----→											←-----→

ส่วนวัฒนธรรมการแต่งกาย แม้ในปัจจุบันจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามสมัยนิยมมากขึ้น แต่หากในเทศกาลประเพณีเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ คณะวิจัยเห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ยังคงสวมเครื่องแต่งกายแบบดั้งเดิมอยู่ กล่าวคือ ผู้หญิงไทใหญ่นิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่มีสีสันสดใส เน้นรูปทรง ชาวไทใหญ่ใต้นิยมโพกผ้า ในขณะที่ชาวไทใหญ่เหนือจะโพกผ้าด้วยสีขาวหรือสีดำ หรือใช้หมวกทรงกระบอกสีดำสูงราว ๔ - ๖ นิ้ว หากเป็นหญิงสาวที่ยังไม่แต่งงาน ชาวไทใหญ่เหนือมักนุ่งกางเกงสีดำและถักผมหาดรอบศีรษะ ประดับด้วยดอกไม้แต่สาวชาวไทใหญ่มาวหรือไทใหญ่ใต้นุ่งซิ่นและไม่คาดผม

ภาพที่ ๑๐๗ การแต่งกายในชีวิตประจำวัน

ภาพที่ ๑๐๘ การแต่งกายในงานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่

อย่างไรก็ตาม แม้คณะวิจัยจะแบ่งการศึกษาตามประเภทของแต่ละระบบองค์รวมทางวัฒนธรรม แต่ในสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นในสังคมกลับพบว่าไม่อาจแบ่งแยกแต่ละส่วนของระบบออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด ทั้งนี้เป็นเพราะแต่ละส่วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงตอกันนั่นเอง อาทิ การศึกษาระบบการจัดระเบียบทางสังคม มักพบที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออกระหว่างการจัดองค์กรทางสังคม อุดมการณ์ทางสังคม ที่ล้วนมีแนวโน้มที่จะเป็นตัวแปรตามโดยมีตัวกำหนดหลักที่มีเงื่อนไขสัมพันธ์อยู่กับการปรับตัวเชิงเทคโนโลยีและรูปแบบการยังชีพ ดังนั้นการวิเคราะห์จะเน้นความสัมพันธ์ของวิธีการหาเลี้ยงชีพกับลักษณะสภาพแวดล้อม และเปรียบเทียบพฤติกรรมการผลิตเพื่อดูว่าพฤติกรรมการผลิตในสภาพแวดล้อมที่ต่างกันทำให้เกิดรูปแบบวัฒนธรรมอย่างไร เป็นต้น ด้วยเหตุนี้การศึกษาจึงต้องมองโดยองค์รวม นั่นเอง ดังนั้น “วัฒนธรรม” จึงเป็นมโนทัศน์ที่มี

ความสำคัญในฐานะเป็นพื้นที่ที่สามารถเห็นปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของตัวกำหนดเชิงโครงสร้างและปัจเจก รวมไปถึงมโนทัศน์เรื่อง “อำนาจ” อีกด้วย

ข้างต้นเป็นการสรุปผลการศึกษาอัตลักษณ์และการปรับปรนทางวัฒนธรรมชุมชนชายแดน ภายใต้ปรากฏการณ์การสลายเส้นแบ่งเดิมและการลากเส้นแบ่งใหม่ สู่ประชาคมอาเซียนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ราชอาณาจักรไทย และ แขวงท่าซี้เหล็ก รัฐฉาน สหภาพเมียนมา ครอบคลุมวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ประการ กล่าวคือ (๑) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่จากระบบองค์รวมทางวัฒนธรรม ในลักษณะการปรับเปลี่ยนภายใต้ปรากฏการณ์การสลายเส้นแบ่งเดิมและการเกิดเส้นแบ่งใหม่เกิดขึ้นในภูมิภาคอย่างรวดเร็ว (๒) เพื่อศึกษาการปรับปรนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ท่ามกลางปรากฏการณ์การสลายเส้นแบ่งเดิมและการเกิดเส้นแบ่งใหม่สู่ประชาคมอาเซียนและ (๓) เพื่อตีความภาวะสังคม-วัฒนธรรม (A Socio-cultural condition) ในสภาวะการณ์โลกไร้พรมแดน ก้าวข้ามขอบเขตรัฐชาติ สู่ปรากฏการณ์ข้ามวัฒนธรรม (Transcultural) และปรากฏการณ์ข้ามชาติ (Transnational) เช่นปัจจุบันผ่านอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ ๆ ของพื้นที่ศึกษาคือ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ราชอาณาจักรไทย ได้แก่ ตำบลแม่สาย ประกอบด้วยบ้านเกาะทรายและบ้านสันทรายใหม่, ตำบลเวียงพางคำ ประกอบด้วย บ้านป่ายางใหม่ บ้านป่าเหมือดรุ่งเจริญและบ้านป่ายางผาแตก และตำบลโป่งผา ประกอบด้วย บ้านสันทรายปุยและบ้านน้ำจางกลาง และแขวงท่าซี้เหล็ก รัฐฉาน สหภาพเมียนมา ได้แก่ บ้านห้วยไคร้ ชุมชนโดยรอบวัดพระเจ้าระแข่ง และชุมชนโดยรอบวัดพระธาตุโมนิน และในส่วนต่อไปคณะวิจัยจักนำเสนอการอภิปรายผลการศึกษาเพื่อตีความภาวะสังคม-วัฒนธรรม (A Socio-cultural condition) ในสภาวะการณ์โลกไร้พรมแดน ก้าวข้ามขอบเขตรัฐชาติ สู่ปรากฏการณ์ข้ามวัฒนธรรม (Transcultural) และปรากฏการณ์ข้ามชาติ (Transnational) เช่นปัจจุบันผ่านอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ ๆ

อภิปรายผลการศึกษา

งานวิจัยนี้ได้มุ่งให้ความสนใจกับการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่จากระบบองค์รวมทางวัฒนธรรมทั้ง ๕ ด้านในลักษณะการปรับเปลี่ยนภายใต้ปรากฏการณ์การสลายเส้นแบ่งเดิมและการเกิดเส้นแบ่งใหม่ สู่ประชาคมอาเซียน เพื่อนำไปสู่การตีความภาวะสังคม – วัฒนธรรม ในสภาวะการณ์โลกเช่นปัจจุบัน ผลการศึกษาระบุได้ชัดถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ตลอดแนวชายแดนระหว่างพื้นที่ทั้งสองและภายในแต่ละพื้นที่ศึกษา ซึ่งแสดงออกผ่านการโยกย้ายถิ่นฐานและกระบวนการผสมกลืนกลายทางวัฒนธรรมของผู้คน และเพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์นี้จากมุมมองโดยรอบ คณะวิจัยได้นำเสนอภาพรวมของสาเหตุของการอพยพ อันเป็นปัจจัยผลักดันกลุ่มชาติพันธุ์

ไทใหญ่ออกจากสหภาพพม่าตั้งแต่อดีตสู่ปัจจุบัน ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และประชากรศาสตร์ ไว้โดยละเอียดในบทก่อนหน้าแล้ว^{๑๐}

การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะสภาพการณ์ที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษาฝั่งอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พบว่าระดับการได้รับการยอมรับจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ผู้นำชุมชนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงเจ้าหน้าที่ภาครัฐในปัจจุบัน มีสถานการณ์ดีขึ้นมากกว่าแต่ก่อน ส่วนหนึ่งผู้ให้ข้อมูลแสดงทัศนะว่า “เป็นเพราะการนับถือศาสนาพุทธเหมือนกัน”

ภาพที่ ๑๐๙ การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่และคนพื้นเมืองล้านนาในรูปแบบพิธีกรรมการบวชสามเณร

นอกจากนี้ส่วนหนึ่งของคนในพื้นที่ที่มีความเห็นอกเห็นใจชาวไทใหญ่ที่ต้องอพยพเข้ามาอยู่ในชุมชนเพราะเหตุความขัดแย้งภายในของสหภาพเมียนมา จึงเป็นผลให้เกิดการปรับปรุงทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่นำเนินไปได้ด้วยดี และไม่ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม โดยเฉพาะต่อสังคมไทย

การอพยพย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่ศึกษาฝั่งประเทศไทยของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ พบว่านอกเหนือจากเหตุผลด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินแล้ว ปัจจัยทางสังคมเศรษฐกิจก็ถือเป็นปัจจัยผลักดันให้บุคคลย้ายออกจากพื้นที่ต้นทาง หรือดูดให้บุคคลย้ายเข้าพื้นที่ปลายทางได้อีกด้วย นำมาซึ่งรูปแบบการย้ายถิ่นในปัจจุบันที่เน้นอิทธิพลของปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่น เครือข่ายทางสังคม การติดต่อผู้ย้ายถิ่น ตลอดจนความหมายของอาชีพในทัศนะของผู้ย้ายถิ่นและผู้ที่อยู่เดิมในพื้นที่ นอกเหนือจากปัจจัยเชิงกายภาพมากขึ้น และอิทธิพลของครอบครัวเครือญาติที่อพยพมาอยู่ก่อน ถือเป็นอีกเหตุผลของการตัดสินใจย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งด้วย

อย่างไรก็ดี เมื่อสอบถามไปยังกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการถึงปัญหาที่สืบเนื่องจากการอพยพเข้าออก รวมไปถึงการมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในพื้นที่ ก็ได้รับทราบถึงความกังวลในด้านความ

^{๑๐} ดูบริบททั่วไปของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในบทที่ ๒

มันคง การลักลอบกระทำสิ่งผิดกฎหมาย และความสามารถให้บริการด้านสาธารณสุขอย่างทั่วถึง ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาที่ต้องวางแผนแก้ไขในระยะยาวต่อไป ดังนั้นการศึกษาในครั้งต่อไปคณะวิจัยเห็น ควรว่าต้องเพิ่มการวิเคราะห์เกี่ยวกับปรากฏการณ์การทางวัฒนธรรมจากมุมมองของผู้นำที่เป็น ทหารในระดับท้องถิ่นร่วมด้วย

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนหนึ่งเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของ ประชากร ที่ส่งผลกระทบต่อถึงความพอเพียงของอาหารและทรัพยากรต่าง ๆ เช่น น้ำ พื้นที่เพื่อ การเกษตรและพื้นที่อาศัย คุณภาพของสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการจัดบริการทางสังคม ทั้งในด้านการศึกษา ระบบเศรษฐกิจและการจ้างงาน การพัฒนาเมือง การแพทย์และการสาธารณสุข เกิดแรงงานเหลือในแต่ละครัวเรือนจนมีผลต่อสังคมใน ๒ แนวทาง กล่าวคือ (๑) เกิดการบุกเบิกพื้นที่ ว่างเปล่า และ (๒) เกิดการย้ายถิ่นเข้าหางานทำในเมืองใหญ่ นำไปสู่ขนาดครอบครัวและการดูแล สมาชิกในครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ จนอาจเป็นสาเหตุแห่งปัญหาสังคมตามมาในที่สุด

นอกจากนี้ผลจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลอันเป็นมาจากการ เปลี่ยนแปลงในระบบเทคโนโลยี เครื่องอำนวยความสะดวกในครัวเรือน สถานที่ทำงาน ตลอดจน เคมีภัณฑ์ การใช้เครื่องมือเครื่องจักรทันสมัยในภาคเกษตรกรรม การใช้ปุ๋ย ฮอร์โมนและสารกำจัด ศัตรูพืช เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ทำให้ท้ายที่สุด จึงนำมาซึ่งการปรับปรนทางวัฒนธรรมเช่นที่ปรากฏในปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุปแล้วไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่าภาวะสังคม – วัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษา ทั้งสองนั้นเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาความ เป็นอยู่ของประชากร การศึกษาและสถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจสตรี การเปลี่ยนค่านิยมเกี่ยวกับ ครอบครัวและการแต่งงาน การพัฒนาทางสังคมทั้งในด้านการแพทย์และสาธารณสุข การคมนาคม รวมไปถึงการพัฒนาทางการเมือง นั่นเอง

การตีความภาวะสังคม – วัฒนธรรมในที่นี้ คณะวิจัยจึงเห็นว่ากระบวนการที่มนุษย์สร้าง หรือนิยามความหมายให้แก่สิ่งต่าง ๆ โดยเอาความคิดและค่านิยมของตนเอง (คนไทย / รัฐไทย) เป็น ศูนย์กลาง (Ethnocentrism) ย่อมจะทำให้เกิดการตัดสินวัฒนธรรมอื่นในลักษณะที่ด้อยกว่าตนเอง เช่น อุดมการณ์ชาตินิยมทำให้คนไทยมักมองกลุ่มชาติพันธุ์ว่าล้าหลังและเป็นผู้สร้างปัญหาสังคม หรือ แม้แต่ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทย (ภาคกลาง) เองก็ยังมองว่าคนภาคอื่นใช้ภาษาไทย (กลาง) ไม่ชัด หรือการ ผูกขาดบทคนใช้ที่มีพฤติกรรมเป็นเชยนำขันในละครโทรทัศน์ด้วยคนบางภาคเสมอ รวมไปถึงการตี ตราผู้หญิงจากบางภูมิภาคจะต้องขายตัวเป็นโสเภณีเท่านั้น การวิพากษ์เช่นนี้เท่ากับชี้ให้เห็นการใช้ “แว่นทางวัฒนธรรม” ของเราตัดสิน “คนอื่น” ด้วยเหตุนี้คณะวิจัยจึงนำเสนอภาพของการปรับ ปรนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านการศึกษาระบบองค์กรรวมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเช่นปัจจุบัน โดยตั้งคำถามว่า “วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ก็

เพียงในบริบทและภายในกรอบแห่งวิถีคิดที่มันถูกสร้างขึ้นมาแล้วก็จะเป็นไปได้อย่างไรที่ผู้ศึกษาซึ่ง “สวมแว่น” ต่างวัฒนธรรมจะสามารถเข้าไปนั่งในใจของผู้ถูกศึกษาได้ อีกนัยหนึ่งก็คือการศึกษา “มุมมองของผู้ถูกศึกษา” เป็นสิ่งที่เป็นไปได้จริงหรือ ?”

ดังนั้นประเด็นการอภิปรายภาวะสังคม – วัฒนธรรมในที่นี้ คณะวิจัยจึงพยายามหาทางออก ด้วยการเชิญชวนให้ “ศึกษาวัฒนธรรมอื่นด้วยการไม่เข้าไปนั่งในใจหรือในความคิดของคนผู้นั้นอย่าง ลีนเซิง” ตามที่ คลิฟฟอร์ด เกิร์ตซ์ (Clifford Geertz) กล่าวไว้ในงานศึกษาไก่ชนของชาวบาห์ลี^{๑๑} ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า “สิ่งนี้ทำได้โดยอาศัยจินตนาการและการเปรียบเทียบประสบการณ์ คนตะวันตกคงไม่สามารถเข้าไปในความรู้สึกผูกพันที่ชายบาห์ลีมีให้กับไก่ชนของเขา แต่คนตะวันตกสามารถเข้าใจซึ่งถึงความเจ็บปวดของการสูญอำนาจและบารมีทางสังคมได้เมื่อไปดูละคร โศกนาฏกรรมของ วิลเลียม เชกสเปียร์” หรือกล่าวในอีกนัยหนึ่งคือ วัฒนธรรมคือรูปแบบการ แสดงออกที่ต่างกันของประสบการณ์นั้น สิ่งนี้ช่วยให้มนุษย์จากต่างแคว้นวัฒนธรรมสามารถสื่อสารหรือ เข้าใจประสบการณ์ของกันและกันได้ ดังนั้นนักมานุษยวิทยาในฐานะนักการศึกษาวัฒนธรรมของ มนุษย์ในสังคมที่มีความแตกต่างกันควรจะต้องสามารถกระโดดข้ามไปมาระหว่างการเข้าไปใกล้ ประสบการณ์ของผู้ถูกศึกษา และย้อนมาเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมของตน ด้วยเหตุนี้กรอบการมอง วัฒนธรรมอื่นในงานศึกษานี้จึงเป็นเสมือนกระจกเงาที่ทำให้เราเข้าใจตรรกะของวัฒนธรรมของ “เรา” (ไทย / ส่วนกลาง) ได้ดีขึ้น

การศึกษาการปรับปรนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในที่นี้ หมายถึง การศึกษาในกลุ่มที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษาพูดเดียวกันและต่างเชื่อว่าล้วนสืบเชื้อ สายมาจากบรรพบุรุษร่วมกัน รวมถึงยึดโยงอยู่กับความเชื่อเรื่องการสืบทอดมาจาก บรรพบุรุษเดียวกัน อันเป็นบรรพบุรุษทางสายเลือดที่อาจมีลักษณะทางชีวภาพและรูปพรรณ (เชื้อชาติ) เหมือนกันหรือต่างกันได้ รวมถึงการมีบรรพบุรุษทางวัฒนธรรมร่วมกันคือ “เจ้าเสือข่านฟ้า” นั่นเอง^{๑๒} ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในทั้งสองพื้นที่ศึกษา จึงมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทาง วัฒนธรรมพร้อม ๆ กันไป ซึ่งเป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและของ กลุ่มชาติพันธุ์ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนับถือศาสนาเดียวกันของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ นั่นคือ “ศาสนาพุทธ” นำไปสู่ การยึดมั่นในอุดมการณ์เดียวกัน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา ผ่านปรากฏการณ์ในอดีตเดียวกัน เหล่านี้ย่อมเสริมสร้างความรู้สึกผูกพันระหว่างกันมากขึ้นอาจเรียกปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ว่า “สำนึก ทางชาติพันธุ์” หรือ “ชาติลักษณ์” ของชาวไทใหญ่ ท่ามกลางโลกปัจจุบันที่เส้นแบ่งระหว่างประเทศ

^{๑๑} อคิน รพีพัฒน์, วัฒนธรรมคือความหมาย : ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกิร์ตซ์, (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๑).

^{๑๒} ดูสำนึกทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในบทที่ ๒

เดิมที่เคยชัดเจนเกิดการพรมั่วและก่อให้เกิดการสลายเส้นแบ่งเดิมจนนำไปสู่การลากเส้นแบ่งใหม่ ที่มีการไหลเวียนความสัมพันธ์และผลกระทบระหว่างกันของมนุษย์หรือกลุ่มชาติพันธุ์ เทคโนโลยี เงิน สื่อบริการและอุดมการณ์อันหลากหลายที่ตัดข้ามเส้นแบ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเส้นแบ่งรัฐ-ชาติ ซึ่งกลายเป็นรากฐานสำคัญของการจินตนาการเกี่ยวกับตัวตนของคนในโลกปัจจุบัน นั้นแสดงให้เห็นว่า พรมแดนทางวัฒนธรรมสามารถผลิตซ้ำตนเองและสามารถดำรงอยู่ได้ ถึงแม้พรมแดนทางการเมืองของรัฐชาติจะเปลี่ยนแปลงไปแล้วก็ตาม^{๑๓} เช่นเดียวกับที่บาร์ท (Fredrik Barth)^{๑๔} ศึกษาพรมแดนทางชาติพันธุ์หรือสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนในวัฒนธรรมหนึ่งเพื่อใช้ในการแยกกลุ่มของตนเอง การศึกษา ความเป็นชาติพันธุ์ตามมุมมองนี้จะเน้นลักษณะแบบอัตวิสัย (Subjective approach) ผ่านความคิดและความรู้สึกของสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อบอกว่า “ตนเองเป็นใคร / อยู่กลุ่มใด และแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร” โดยการเลือกใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมภายในกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อแสดงถึงพรมแดนทางชาติพันธุ์ผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต่างกัน เช่นเดียวกับที่คีย์ส (Charles Keyes)^{๑๕} มองว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ทำหน้าที่เหมือนกลยุทธ์ในการปรับตัว (Adaptive strategies) ของผู้คนที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์บางอย่าง เมื่อ สถานการณ์ทางสังคมเปลี่ยน อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เคยมีอยู่เดิมจึงต้องมีการปรับตัว เช่นเดียวกับกรณีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ที่แม้จะมีความใกล้เคียงทางระบบองค์รวมทางวัฒนธรรมโดยรวมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ร่วมพื้นที่ศึกษา หากแต่ในขณะเดียวกันกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ก็ถูกแบ่งแยกออกจากกลุ่มด้วย “พรมแดนทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์” เช่นกัน เนื่องจากความต่างในรายละเอียดของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อาหาร การกิน พิธีกรรม และระบบความเชื่อ

ดังนั้นจึงเห็นว่า “พรมแดน” ในที่นี้ยังเกี่ยวโยงกับพรมแดนทางชาติพันธุ์ เพราะพรมแดนชาติพันธุ์เป็นเส้นแบ่งเขตระหว่างอัตลักษณ์ของผู้คนหลากหลายกลุ่มออกจากกัน อีกทั้งยังเป็นกระบวนการที่ถูกนำมาเป็นเครื่องต่อรองอยู่เสมอ “อัตลักษณ์ไทใหญ่” จึงแจกเช่นเดียวกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่ทำให้เป็นสิ่งที่ยอมรับกันโดยปริยาย หากแต่เป็นสิ่งที่ต้องถูกนิยามอยู่เสมอบนฐานของการต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยผูกโยงความหมายเข้ากับบริบททางสังคมอื่น ๆ ถึงแม้ว่าในที่นี้กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่จะใช้ “ระบบองค์รวมทางวัฒนธรรม” เป็นพรมแดนทางชาติพันธุ์เพื่อแสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่ม แต่สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ก็ต้องปรับเปลี่ยน ปรับปรน

^{๑๓} ยศ สันตสมบัติ, เรื่องเดียวกัน, ๓๙.

^{๑๔} สมัคร์ กอเซ็ม, “ปฏิภาควาของพรมแดนชาติพันธุ์และรัฐชาติในตลาดเมืองชายแดนแม่สอด (Intersectionality of Ethnic and Nation-State Boundaries in Mae Sot Border Town Markets),” *วารสารสังคมศาสตร์* ๒๒, ๓.๒ (๒/๒๕๕๓), http://journal.soc.cmu.ac.th/issue_upload/๙๔๒๐๐%๒๐๑๔๖๓๘๑๙๙๗.pdf อ้างถึงใน Fredrik Barth, “Ethnic Groups and Boundaries,” http://sites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic๔๖๑๓๗files/Week_๔/Barth_Introduction_Ethnic_Groups_and_Boundaries.pdf

^{๑๕} สมัคร์ กอเซ็ม, เรื่องเดียวกัน, อ้างถึงใน CHARLES F. KEYES., *Ethnic Adaptation and Identity: The Karen on the Thai Frontier with Burma* (Philadelphia: Institute for the Study of Human Issues, ๑๙๗๙).

เปลี่ยนแปลง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนในยามที่ต้องปะทะสังสรรค์กับสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เพื่อผลประโยชน์ทางสังคม - เศรษฐกิจ (Socio - Economic niche) โดยอาจเป็นการเน้นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่มีร่วมกัน เพื่อเป็นกลยุทธ์ในการเสริมสร้างความร่วมมือกับสมาชิกคนอื่น ๆ ภายในกลุ่ม ชาติพันธุ์เดียวกันในพื้นที่เดียวกัน^{๑๖} ภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันแต่ต่างพื้นที่กัน และต่างกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่เดียวกัน ดังปรากฏในผลการศึกษาคณะวิจัยที่ได้ให้ความสนใจกับประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในพื้นที่ตามแนวชายแดนและพรมแดนไทย - พม่า ที่มี วิธีการดำรงชีพอู่ร่วมกันมาเป็นเวลาช้านาน ที่ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจถูกผลิตซ้ำและสร้างใหม่ผ่านการเจรจาต่อรอง การไปมาหาสู่ การทำการค้าตามแนวชายแดน และข้ามพรมแดนของรัฐชาติ

ในการศึกษาครั้งนี้ไม่อาจปฏิเสธว่าชายแดนคือพื้นที่ของความขัดแย้งทางวัฒนธรรมและอำนาจ ที่ซึ่งกระบวนการรวมศูนย์อำนาจของรัฐชาติและความพยายามทำให้เป็นหนึ่งเดียวของชนชาติถูกกีดขวางและท้าทาย เนื่องจากพรมแดนหรือชายแดนเป็นพื้นที่แห่งความหลากหลาย อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงมิได้มีรูปแบบแน่นอนตายตัว หากแต่อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ถือเป็น “ยุทธวิธี” ที่เลื่อนไหล ปรับปรน ปรับเปลี่ยน เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไข สถานการณ์ และผลประโยชน์ที่ลงตัว

ด้วยเหตุข้างต้นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองพื้นที่ศึกษาจึงเป็นเรื่องของการเจรจาต่อรองและการต่อสู้เพื่อ “การมีอยู่” ของชาติพันธุ์ไทใหญ่ โดยการ “ทลาย” ขอบเขตทางชาติพันธุ์ไทใหญ่ที่ตนเองสร้างไว้แต่เดิมเพื่อแบ่งแยก / กีดกันตนเองหรือชนกลุ่มอื่น ๆ ออกอย่างต่อเนืองเรื่อยมาตลอดการอพยพ ซึ่งทำให้โครงสร้างของอำนาจในพื้นที่ชายแดนนั้นมีการก่อรูป ผลิตใหม่ และนิยามความหมาย “ความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่ภายใต้บริบทของการเป็นคนไทยภายใต้ร่มพระบารมีของในหลวง” สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในประเทศไทย ในขณะที่การนิยามความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในพื้นที่ศึกษาฝั่งแขวงท่าขี้เหล็ก รัฐฉาน ก็พบว่าไม่มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ยังคงยึดโยงและให้ความสำคัญกับ “ในหลวงของไทย” เช่นเดียวกัน หากแต่เป็นการกล่าวถึงพระบารมี พระราชกรณียกิจในเชิงยกย่องเทิดทูน นั่นเอง

ดังนั้น การศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในแบบหยุดนิ่ง ไม่มีพลวัต ไม่อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจปัญหาความขัดแย้งของสังคมปัจจุบันในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ที่มีการเคลื่อนย้ายของผู้คนข้ามพรมแดนของรัฐชาติอย่างมากมาย มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมใน “พื้นที่” เดียวกัน แนวคิดเรื่องสัญชาติและสถานะพลเมืองแบบเก่าซึ่งนำไปสู่การกีดกันสิทธิและการแบ่งแยกระหว่าง “เรา” กับ “คนอื่น” กำลังกลายมาเป็นปัญหาพื้นฐานของความขัดแย้งระหว่างรัฐชาติกับกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อย แนวคิดเรื่องรัฐชาติแบบเดิมจึงไม่อาจเป็นตัวแบบในการดำรงอยู่

^{๑๖} สมัคร์ กอเซ็ม, เรื่องเดียวกัน, ๒๐.

ร่วมกันของพหุสังคมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพเหมือนดังที่เคยเชื่อกัน รัฐชาติที่เป็นอิสระ สมานฉันท์และเป็นหนึ่งเดียวทางเชื้อชาติ เป็นมายาคติที่กำลังจะถูกผลัดตกเวทีประวัติศาสตร์ไป โลกปัจจุบันคือโลกของการเลื่อนไหลไปมาของคนพลัดถิ่น ผู้อพยพ และแรงงานข้ามชาติ ทำให้เกิดชุมชนข้ามถิ่นขึ้นมากมายในทุกประเทศทั่วโลก หลายพื้นที่กำลังแปรสภาพเป็นพหุสังคม ที่ก่อรูปขึ้นจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการดำรงอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ พรหมแดนของรัฐชาติแบบเดิมไม่อาจกักขังหรือกีดกันการเดินทางของผู้คนและวัฒนธรรมได้อีกต่อไป การมีอัตลักษณ์ที่หลากหลายและซ้อนทับกันเป็นเรื่องปกติ การปรับปรนและการกลืนกลายทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นเสมอในทุกสังคม ซึ่งสอดคล้องไปกับผลการศึกษา เรื่อง “อำนาจพื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย” โดยยศ สันตสมบัติ และคณะ (๒๕๕๑)^{๑๗} อันเป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจกับกระบวนการและปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบน ซึ่งแต่ละกลุ่มต่างพยายามสร้าง ขยายและแย่งชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรม และสร้างภาพเชิงสัญลักษณ์เพื่อแสดงอัตลักษณ์และตัวตนในความสัมพันธ์กับกลุ่มชนอื่น ๆ และรัฐอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด

ข้อเสนอแนะ

งานศึกษาครั้งนี้ปรากฏข้อเสนอแนะ จากการที่คณะวิจัยศึกษาสถานภาพปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในพื้นที่ศึกษา อาทิ ด้านการเปลี่ยนแปลง ระดับการปรับเปลี่ยนทั้งในเชิงบวกและลบ ผ่านการศึกษากระบวนการของวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ทั้งห้าด้านในฐานะแหล่งข้อมูลพื้นฐานสำคัญของการศึกษาสถานการณ์ระหว่างประเทศ ภูมิภาคและประชาคมอาเซียน ทั้งนี้ด้วยเพราะคลื่นกระแสการพัฒนาและระบบทุนนิยมเสรีและการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ถือเป็นโจทย์สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษาตั้งแต่ระดับประชาคมอาเซียน สหภาพเมียนมาหรือประเทศไทย อีกทั้งยังถือเป็นการเตรียมการเพื่อรับมือปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นผลพวงของ “การพัฒนาแบบไร้เส้นแบ่งเขตแดน” นี้ในอนาคต ซึ่งได้ผลการวิจัยดังปรากฏตามรายงานฉบับสมบูรณ์ สามารถนำผลการวิจัยมาปรับใช้ได้ ๒ ส่วน กล่าวคือ

๑. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในพื้นที่ศึกษาทั้งสองตระหนักถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมยุคโลกาภิวัตน์ว่า ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม ดังนั้นชุมชนไทใหญ่จึงเล็งเห็นประโยชน์ในด้านการปรับตัวของชุมชนชาติพันธุ์เองด้วย

^{๑๗} ดู ยศ สันตสมบัติ, อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เล่ม ๑, (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๑).

วิธีการที่เหมาะสม และสามารถเชื่อมโยงความเป็นสากลกับความเป็นท้องถิ่นเข้าด้วยกันเรียกว่า “Glocalization” ทั้งนี้เพื่อเป็นฐานความรู้สำคัญในการจะทำความเข้าใจว่า แม้ว่าฝ่ายโลกาภิวัตน์จะปรับตัวอย่างไรด้วยการดึงเอาลักษณะท้องถิ่นมาใช้เพื่อให้ท้องถิ่นรู้สึกเป็นมิตร หากแต่ในความเป็นจริงดังผลการวิจัยยังคงสะท้อนว่าท้องถิ่นก็ถูกนำไปปรับใช้และยังคงถูกยึดโยงอยู่กับกระแสโลกาภิวัตน์อยู่นั่นเอง หากกระแสโลกาภิวัตน์จะยอมจำนนต่อท้องถิ่นไม่

ถึงกระนั้นก็ตาม ผลการศึกษากล่าวถึงความสามารถในการจะช่วยเหลือเสริมสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดในการจัดการปรากฏการณ์พหุวัฒนธรรม (Multiculturalism) ที่บุคคลมีความสามารถในการพิจารณาวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์เชิงสัมพันธ์ บุคคลมีความสามารถในการยอมรับคนอื่นและอยู่ร่วมกับคนอื่น อีกทั้งยังมีความสามารถในการประเมินวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของกันและกันด้วยการรับฟัง แลกเปลี่ยน ถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์อย่างสม่ำเสมอและสร้างสรรค์เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง นำไปสู่ความสามารถในการสร้างบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมที่สามาร่วมกัน อันจะข้ามพ้นความแตกต่างและความหลากหลาย

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

คณะวิจัยมีแนวทางที่จะนำวิธีการ รูปแบบ การปรับเปลี่ยน การผสมผสานและแนวทางการปรับปรนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทใหญ่ ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องเช่นปัจจุบัน ของพื้นที่ศึกษาไปปรับใช้ในพื้นที่อื่นซึ่งมีบริบทคล้ายคลึงต่อไป และสามารถนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ในการลดช่องว่างความหวาดระแวงที่มีต่อกัน นำไปสู่การกำหนดนโยบายที่เหมาะสมระหว่างประเทศสมาชิกในประชาคมอาเซียน จนเกิดรูปแบบและแนวทางการบริหารจัดการทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในภูมิภาคต่อไป

นอกจากนี้ยังควรทำความเข้าใจในอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยให้ความสำคัญกับการศึกษาประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ภาษา วรรณกรรมและเครื่องแต่งกาย ด้วยวิธีการศึกษาชาติพันธุ์ที่ถูกต้องเป็นสิ่งสมควรต้องสนับสนุน ผู้ศึกษาควรต้องมีความรู้เรื่องชาติพันธุ์ เข้าใจในความมีพลวัตเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น การที่กลุ่มชาติพันธุ์หันมาสวมเสื้อผ้าของคนเมืองมากขึ้น ใช้ภาษากลางมากขึ้นโดยละทิ้งภาษาและวัฒนธรรมของตนไป เป็นต้น ผู้ศึกษาชาติพันธุ์ควรละทิ้งความคิดแบบสุดโต่งเหล่านี้ออกไป พร้อมกับยอมรับในการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของทุกสิ่ง ไม่เว้นแม้กระทั่งวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ว่าไม่ใช่สิ่งหยุดนิ่ง ต้องมีการปรับเปลี่ยนอยู่แล้ว หากแต่ควรเสนอแนะ หรือชักนำไปปรับเปลี่ยนอย่างงามสง่า มีสติ ผ่านการไตร่ตรอง กล่าวคือเก็บของเดิมที่มีค่าไว้ในรูปขององค์ความรู้ หรืองานวิจัยก็ได้ และเปลี่ยนในแบบที่ไม่มุ่งแต่จะเปลี่ยนเพื่อขายนักท่องเที่ยวหรือราชการสั่งเท่านั้น นั่นคือ หน้าที่ของภาครัฐและนักวิชาการไม่ควรไปกำหนดตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ว่าต้องเป็นแบบใด ไม่ควรจะไปตัดสินแทนว่า ควรจะเป็นแบบประเพณีดั้งเดิมมากกว่า

ในขณะเดียวกันก็ควรสร้างทางเลือกให้กลุ่มชาติพันธุ์อยู่ได้หลากหลายรูปแบบ ให้ความรู้เพื่อให้เขาเข้าใจว่าหากเปลี่ยนแปลงแล้วผลกระทบจะเป็นอย่างไร มีข้อดีข้อเสียอย่างไร^{๑๘}

ในขณะเดียวกันอาจมีบางกลุ่มชาติพันธุ์มีความพยายามที่จะค้นหาอัตลักษณ์ของตนเอง เพื่อกลับไปสู่การดำเนินวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ในแบบที่อาจเป็นความต้องการที่สวนทางกับกระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและระบบการตลาดในปัจจุบันที่เน้นการสร้างผลกำไรเป็นสำคัญ และด้วยวิธีการเช่นนี้ ท้ายที่สุดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มอาจถูกกลืนกลาย กลับกลายเป็นการสูญเสียอัตลักษณ์ของตนเองไปในที่สุด ดังนั้นการสนับสนุนที่ถูกต้องตามหลักการศึกษาชาติพันธุ์จึงเป็นหนทางที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ในการพยายามรักษาประเพณีและพิธีกรรมของตนเอาไว้ อย่างเข้มแข็งเพื่อสร้างความมีตัวตนทางชาติพันธุ์ในกระแสเสรีนิยมสมัยใหม่

^{๑๘} รุ่งตะวัน อ่วมอินทร์, “ข้อคิดการทำงานด้านชาติพันธุ์ ในมุมมอง ดร.ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล,” บทความชาติพันธุ์, นำข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕, http://www.sac.or.th/databases/ethnicedb/articles_detail.php?id=๗ (สืบค้นเมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๙).